

1
90

ISSN 0134-5222

УИДЈУЗ

Онларың һајатда бир гисмәти вәр,
Достлары аҗыран чүт гәбир олду.
Кетди ики Руф'ат, ики сәнәткар,
Ики аиләнин дәрди бир олду.
Дәјди хәзан јели ики јарпага,
Ики бала Сабир кечдү торпага.

ИСТЕ'ДАДСЫЗ БИР ШАИРӘӨ

Бу нә дил төкмәкдир, бу нә јалварыш?
Дәјирсән: — Аз сыхыб, инчидин мәни.
Гәметин бузушуб олур бир гарыш:
— Гадынам, сиз аллаһ дәрч един мәни.

Шаирин гадыны, кишиси олмаз,
Она аллаһ верир һәмин не'мәти.
Асланын еркәји, дишиси олмаз,
Кәл јаддан чыхартма бир һәгигәти.
Хан гыз Натаван, бөј гызы Никар
Бир киши гејрәтли шаир олублар!

БАКЫ СОВЕТИНИН СААТЫ

Бакы Советинин баш гүлләсиндә
Бир саат асылыб, сал дашдан ири.
Онун бир анында, дөгигәсиндә
Јанлышлыг көрмүрәм илләрдән бәри.

Динләјин шаирин килејини дә,
Бу сөз үрәјиндән кечир һәр кәсин:
Орда ишчиләрин көрәк бејни дә
Һәмин саат кими дөгиг ишләсин!
Әкәр ишләмәсә, гураг о башы,
Бакы саатыјла гејгај јанашы.

ДОСТУМ ВИДАДИ МӘММӘДОВУН ХАТИРӘСИНӘ

Бојун бапбалача, чоخبилмишдијин
Бојундан он дәфә һүндүрдү, гардаш.
Гысача өмүрдү, јолду кечдијин,
Фәләк чырагыны сөндүрдү, гардаш.

Һәр сөзүн зарафат. Мән инандым ки,
Сән јаса кедәндә кәдәр гытлашыр.
Дедиләр өлмүсән, елә сандым ки,
Видади ачәллә зарафатлашыр.
Башдашын үстүндә шәклин дурур, сән
Орда да габринә бахыб, күлүрсән.

АД КҮНҮ

Соруш, орда нә һај-күјдү?
Јығшымышды биби, дәји.

Бир ушағын ад күнүдү,
Сағлыгыларын јохду сајы.

Бир рәйсин уванына
Шабаш кими тә'риф јағыр.
Дүшүб сағлыг үмманына.
Бир истәди гыз, о фағыр:
Ата, бу ад күнү — десин —
Мәнимдир, ја бу рәйсин!

БАШСЫЗ АДАМ

Һәр јердә башымы кирләјим дејә,
Ишдә аҗырмады јахшыдан писи.
Бә'зи башчыларә баш әјә-әјә,
Олду бир заводун баш мүһәндиси.

Башына јығышды таныш-билишләр,
Она баш әјдиләр әл чала-чала.
О гәдәр баш-ајаг дүшдү ки, ишләр
Башдан кетүрүлдү о башабәлә.

Дедиләр:— Ајылмыр ишдән башымыз,
Көрмүрдүк башсыздыр иш јолдашымыз.

Тофиг МАҢМУД

ИНСАН КИМИ

Инсан кими доғулмушам,
Һәмишә инсан олмушам.
Әзијәт чәкә-чәкә
Мән бу јаша долмушам.
Өмүр јолунда чох вахт
Дүз кетмәјиб ишләрим,
Чүнки вар мәним,
нә зәһним,
Нә гырғы чајнагларым,

Нә чанавар дишләрим...
Бәлкә дә буна көрә
Һеч кәс мәндән горхмајыб...
Инсан олдуғум үчүн
Инсан кими бахмәјиб.
Билибләр ки, вар мәним
На кизли јоллар ачан
Һијлә долу јарағым,
На һикәли бир архам,
На гүдрәтли дејағым.
Билибләр, силаһымдыр
На гәзәбим, на киним,
Инсанлығым, дөзүмүм,
Бир дә сәбрим, тәмкиним!
Истамиишәм ки, јолум
Олсун әдаләт јолу,
Амма әдаләт һаны,
Амма һәгигәт һаны?!
Бүтүн бунларә көрә
Дүз кетмәјиб ишләрим,
Чүнки вар мәним,
нә зәһним,
Нә гырғы чајнагларым,
На чанавар дишләрим.
Бәлкә дә арзуларә
Чатмамыш солачағам,
Анчаг һәмишә, һәр вахт
Мән инсан олачағам
Вә белә галачағам!..

ШАИР ГАБИЛӘ МӘКТУБ

Заман дәјишир, Габил,
Јаман дәјишир, Габил!
Дунән бир сөз хош кәлир,
Бу күн исә көһнәлир.
О сөз ахшам дәјишиб
Башга чүрә көкләнир.
Ше'римизә кәлирләр
Тәзә-тәзә шаирләр!
Кәл, онлары дүјаг биз,
Дүјаг вә горујаг биз!
Билирәм, гәлбин тәмиз,
Билирәм, гәлбин уча.
Јанырсан, ше'римизин
Көјүндә уча-уча!
Бә'зан елә јанырсан,
Һардаса јанылырсан!
О ше'р ки, ше'рдир,
Ме'чүзәдир, сәһрдир!
Шаир өзү дә бизә
Көрүнүр бир ме'чүзә.
Мәмәдләримиз бизим,
Фикрәтләримиз бизим,
Вагифләримиз бизим,
Рамизләримиз бизим...
Онлар — доғмаларымыз,
Әвизләримиз бизим!

Көрмәјин, данмағын
Инан, чохдур зијаны.
Мән һәм дә горујурам
Сәнин поезијаңи!
Сәни инкар едәни
«Кәзләрини оварәм»,
Сәни бәјәнмәјәм!
Бу торпагдан говарәм.
Заман дәјишир, Габил,
Јаман дәјишир, Габил.
Сән ки, јахшы билирсән,
Сәнәт тәк шәһрәт дејил!
Кәл, әл-әлә верәк биз,
Тәзә-тәзә адларың,
Әсл исте'дадларың
Сәнәтини көрәк биз!..

НАНКОР

Јахшылыгы ганмајаның
көзү кордур,
инан, кор,
Бу адамын бир ады вар:
нанкор, нанкор
вә нанкор!

ГӘРИБӘ АРЗУ

Арзуја бах,
каинатың сәбри гәдәр
сәбрим ола,
Торпагда јох,
улдузларың арасында
гәбрим ола!

Көнлүм гәлә
әбәдилик јашадығым
бу һәјатда,
Анчаг руһум
унутмаја тәрк етдијим
бу һәјаты.

Һәм руһумла
гәлә билим
каинатда,
Һәм руһумда
дүја билим
башдан-баша каинаты!

Фәтәли САҢИБ

СЕВИНЧДӘН ЈАРАНЫБ ДУНЈА

Нәдәнсә, дүшмәздим бир ан һәвәсдән,
Севинчдән јараныб дунја санардым.
Бәјрам ахшамлары тонгаллар үстән
Јүјүрүб биринчи мән һоппалардым.

Көнлүм ушағылыг һәсрәтлә аныр,
Шириң хатирәјә дөнүб о чағлар.

Учуур, дүшүмүр өз үрөйүң...
«Көөрчинли олсун гој көйлөрүмиз...»

НӨГМӨ ДЕЈӨ-ДЕЈӨ

Нөгмө деја-деја өз лал дилдинде
Хөжөйлөм сөзөрө жоллорун күндө.
Саһар шеһе батыр нөркиз күлүндө,
Ахшамлар көкөһсан бурчүндө олур.

Еллөрүн үмиди бөһөр-бардаңдыр,
Јазда күнөшдөдир, гышда гардаңдыр.
Дөрдүн демејә вахты хардаңдыр,
Чамаат акинде, бичинде олур.

Калөфин учунда дүйүң көрөндө,
Горхуб чөкөйлөмдө, дост, сөн дө, мөн дө.
Атаны гүваәтли, мәтин көрөндө,
Ушаг дө пәһләван күчүндө олур.

Ач өз ганадын, гартал кими ач.
Зәнн ет ки, сөндөдир һәр дөрдө өләч.
Тач әһли нө билер өз гүмәттли тач
Башын чөлүндө јох, ичинде олур!!

МӨНИ О ГУШЛАРЫН ГАРҒЫШЫ ТУТУБ

Надинч бир ушагдым, горхмаздым асла
Јајын истисиндө, гышын гартынды;
Јыгыб чиблөримә хырда дашлары
Сапандла атардым... јуварлындын
Дидәркин салардым фәгыр гушлары.

...Јадыма дүшөндө о өтөн илләр,
Јер үстө өзүмә јер талпырар мән.
Јәгин о гушларын гаргышы тутуб,
Дидәркин дүшүшөм дөгмә көндимдөн...

ШЕҖИРІН ТИТРӘДӘЈДИ ҮРӘКЛӘРИ КАШ

Күрүсүрәст шаир достума.

А чошуб күрсүдөн каглан шаир,
Зирәксән сән көзә кирмақда, зирәк.
Дейрәм, әзәлдән бү күчүл сәслә
Сән фәрли бир артист олајдын көрөк.

Боғулан адамтәк әл-ғол атырсан,
Имаддык кәзирсән бәхбә сағ-солә?
Дедјјин мисралар көјдә вурулан
Өлү гушлар тәки сөпилар зала.

Чыхыр бабакләрин һадагасиндән,
Гырышлар сылхашыр гашларын үстә.
Алышан көрүмүр, јанан көрүмүр,
Сөпилән о өлү гушларын үстә...

Ше’р һезинлији севир, аман сән...
Күј-көлөк салырсан, бир аצה јаваш!
...Сәсин дөрдә дивары титрәдөнөчөр
Ше’рин үрәкдир титрәдәјди каш!

Әдәби достлуг меридианларында

Л. Н. Гумилёву шөксән танымы-
рам. «Гдани турпкар» адлы китабы-
ны 1968-чи илда окудуи өз һәмни
китаб о вахтдан һәмшәләк јол јо-
дәшәм, өгидә достум оладу. Сонра
онун бешта китабларын окудуи.
Тарихә јанч, көмүслү мунәсәт, әсл
әлим иләһәм өз исте’дедә илә кси-
миш охунәгы сәйфәлар Лев Нико-
ләевичи һамыдан фәргләндрәди көй-
фәјләтәрләди.

Бу күнү ашкаркыг ишыгы әзир
ки Гумилёвун дә үзнә дүшдү. Өз
јолу, өз методу, өз консепсиясы
олан тарихчинин үзнә галаһмыш га-
пылар әчилдә. Ва о гаһында бөјүк
әлимни әсәрләрин дәјәл әрилдә.

Л. Н. Гумилёвун бәлә әсәрләрин-
дән бири дә исте’дедәли әлим досту-
муз Виләјәт Гулијевин төрчүмәсин-
дә «Улагузун охучуларына төгдәм
олунан «Апокрифик диалог» мәгалә-
сиңир.

Марагы услубдә гөләмә әлимүш
бү јазыда мүәллиф әслиндә орта
әзәрләр тарихинә дәр фәбул олу-
муш, гәбул әтирлиминиш шәблон,
әлишә доктриналар гаршы өз фик-
рини, өз бәхшләр системини әсәл-
ләндирәр.

Бу диалог үдүрүлүш сөһбәт дө-
јил. Әсиндә әлими мубәһисәләрдә,
дискуссиялардә дафәләрә ортајә
чыхан әзәблү мубәһисәләрнин кичик
бир һиссәсидәр. Императив мөнтәгә,
сәбитләшмиш фикрә, хоһлуға гаршы
дајанан әлимин әриһилмәз досту
һәмшә јалһыз һәғигәт-тарихи һәқи-
қә оһгәт.

О һәғигәт ки, јолунда һасилләчкә
гурбан кедән Гумилёвун әлиси
һеч һәмшәрини өсиркәмәјибләр.

...1921-чи илдә Петербургда әна-
лизләди Гумилёвни ики шәкир-
рин—Николәј Серкөевичин Гумилёвун
вә Анна Андреевна Ахматованын
олгудур. Бу әдәләр мән әпитәтсиз
ишләтдим. Чүнки бу ики сәһәткар
бөјүкүлү өз чөкдикләри әзәблары
талә өзү әрәб.

О таләдән Л. Н. Гумилёвүк дә пе-
јунә дүшүб Ленинград Дөвләт Уни-
верситетини битирдикдән сонра һәбс
өдилб. Уст-үстә он дөрд ил суркун-
дө, һәбс дүшөркөлөриндә олуб. 1956-
чы илдә барат алыб. Ермитажда иш-
ләјиб, һәзирдә Ленинград уни-
верситетинин география факультесиндә чә-
лышыр.

Мәрәг дәриси:
1. Түрк-монгол халгларынын гәдин
вә орта јузилликләр тарихи, Аеро-
әсия (Гыпчак чөллөриндә), Орта вә
Мәркәзи Асиядә, Хәзәр һөвәзиндә;
төркөжә мөдәнијјетинин тарихи вә
характери;

КИЧИК
ТӘГДИМАТ
ВӨ ЈА
ГУМИЛЁВ
ҖАГГЫНДА
БИР НЕЧӨ
СӨЗ

2. Чөмјјәтјин (хүсусән дә орта ју-
зилликләр түрк вә монгол чөмјјәтј)
табияты, тарихи вә география муһтә-
лә мунәсәбдәр; 3. Әстәларин ни-
кишафы мөсәлләри, инсандә вә ин-
сән чөмјјәтиндә биоложи вә социал
факторларын тәнасубу вә с.

Ән бөјүк ниәлијәтләри:
1. Орта јузилликләр (б. в. ә. III
јузиллик—б. в. XIII јузиллик) түрк-
монгол тарихинә дәр орһинчал кон-
сепсиянын јарадылмасы вә әлими
чөһәтдән әсәсләндирилмәси.

2. Тарихин инкишаф диалектиксини-
нән, тәбиәт-чөмјјәт муһтәсәбләри
нин әриһилмәси әсәсиндә илә дәрә
оларак мөкәммәл, универсал этно-
сәһәз нәзәрјјәтинин ишләнбә һә-
зәрләмәси, Оун этнология әдәли-
дирдыгы вә нәзәрјјә асәсән түрк
вә монгол тарихинә дәр материал-
ларә сөкәјир.

Л. Н. Гумилёв Хәзәр дәвләтнин
Итил адлы пәйтахтнын едирүмә
инәнимш вә бәртәк иллик әхтә-
рләрдәдә, тарихин тарих-география
әрәшдирмәләрдән сонра һәмшә
һәмшә индикни Волга дельтасында ол-
дугуну сүбәт етмиш вә археоложи
гаһынтылар нәтижәсиндә мејдана
чыхарымышды.

Тарихә дәр әсәрләри:
«Поиски вымышленного царства»
(«Үдүрүлүш сөпәнтән сорагында»)
«Хунни в Китае» («Һунлар Чиндә»)
«Величие и падение Тибета» («Ти-
бетин әзәмәти вә сүгүтү»)
Этнологиядә дәр әсәрләри:
Умумиттәфәк география чөмјјәтјн-

нин Хәбәрләриндә, мөрусәләриндә,
мүхәлліф әлими мәчмүүләрдә вә
«Природа» журналында «Етнос» ән-
ләшмишин «Әзәблү», бәшгә сәһәләрлә
дәр инсандә дәр инсандә мәғләз чәп
әтирдишидәр. Ленинград уни-
верситети «Хәбәрләринин» география се-
риясында 1966—1976-чы илләр әра-
сында «Ландшафт в этнос» серия-
сында 10-дән јуғары мәғләз дәр-
әдилб. Умуми һәмшә 30 чәп вәри-
гиндән чөк олан «Этногенез и био-
сфера земли» («Этногенез вә јерин
биосферасы») китабы 1977-чу илда
мүхтәсәссизләрдә гәдирлимаг үчүн
депонент едилсә дә индикни ким
ишыг үзү көрмәшидәр, бу әсардә
Л. Н. Гумилёв этнология нәзәрјјәтин
бүтүн аспектләрдә, бүтүн муһтәраб-
лиг илә ишләгәндирмәшидәр.

Әлимин Хәзәр һөвәзиндәки халг-
ларын этникләрин тарихинә дәр
дикәр бир китабы сән 1986-чы илда
депонент едилмишидәр.

Һәзирдә өткә нәзәрјјәтјсинә дәр
бир китабы вә «Русь в Великая Степь»
(«Русия в Бөјүк Чәллә») әсәри чәп-
дәдир.

Л. Н. Гумилёвун нәзәрјјәти вә фар-
зјјәләриндә төгиди олунан вә бәз
мәғләмләрдә һәғигәтдән дә тәгид
олунмакы јерләрдә дә вар. Ләкин бу-
түн Бунар әлимин оһинликләр гаршы
елмадик әтләтә, дурғунлуға бәшгә
лардыгы мубәрризини фонунда о
гәвдә дә нәзәр чәлпәр.

Русия вә түрк-монгол халглары-
нин тарихини вә сағлам көкә сөкә-
жан бирлигини өн гланда кәтүрән вә
оһу бөјүк консепсиянын әтләрдә-
ларын, европәцентризм, шовинист
бәхшләри әлими мөнтәгә, тарихи
фактларла радд едик Л. Н. Гумилёв
уғу муясир дәр үчүн Б. Васильев, Ч.
Айтматов, О. Сүлейменов вә бәшгә-
лары тәрәфиңдән иғдәрдә олунан
јени тарихи консепсиянын керәк-
ләрини сүбәт едир. Муясир һәзәт-
мыз үчүн, көләчәк үчүн чөк ваһиб
олан сләвјән вә түрк-монгол халг-
ларын тарихи бирлиги консепсиясы
ны әнләмәг, дәрә етмак үчүн Л. Н.
Гумилёвун әсәрләринә сөкәнарәк
тарихин өзүнү јендән окумаг, ке-
чими вә сабағы һәғигәт вә јалһыз
һәғигәт һәмшә дүмәг, вәронәмә, таб-
лиг етмак әзүрәти мејдана чығар.

Биләлики олдуғуну вә тәксүсүр ки,
индик гәвдә биләдимизимиз, дигәт
јетрәмәјјимиз тарихи һәғигәтларин
мүһүм бир гисми илә охучулар
«Апокрифик диалог» мәғләзисиндә
үлшәчәккәр.

Камил ВӘЛИЕВ.